

А. С. Толкачова, Бердянський державний педагогічний університет

**МЕТОДИКА ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ ВИХОВНИХ ГОДИН
„КРОКУЄМО ДО КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ”
У ПОЗАУРОЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ**

Толкачова А. С.

Методика впровадження системи виховних годин „Крокуємо до комунікативної компетентності” у позаурочну діяльність шкіл-інтернатів

У статті розкрито методику впровадження системи виховних годин „Крокуємо до комунікативної компетентності” для учнів початкових класів шкіл-інтернатів; описано методику її реалізації, форми і методи формування комунікативної компетентності молодших школярів шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності.

Ключові слова: комунікативна компетентність, молодші школярі, виховні години, позаурочна діяльність, школа-інтернат.

Толкачева А. С.

Методика внедрения системы воспитательных часов „Шагаем к коммуникативной компетентности”

В статье рассматривается методика внедрения системы воспитательных часов „Шагаем к коммуникативной компетентности” для учащихся начальных классов школ-интернатов; описана методика ее реализации, формы и методы формирования коммуникативной компетентности младших школьников школ-интернатов во внеурочной деятельности.

Ключевые слова: коммуникативная компетентность, младшие школьники, воспитательные часы, внеурочная деятельность, школа-интернат.

В основу реалізації Державного стандарту початкової освіти України покладаються особистісно орієнтований і компетентнісний підходи, що зумовлює чітке визначення результативної складової засвоєння її змісту. Провідне місце в ньому належить сукупності компетентностей, у тому числі й комунікативній компетентності, під якою розуміється „здатність особистості застосувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з

навколишніми і віддаленими людьми та подіями, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями” [2].

Питання, пов’язані з психолого-педагогічними умовами і засобами розвитку комунікативного потенціалу особистості, компетентності у спілкуванні стали предметом наукових розвідок (О. Вербицького, Ю. Ємельянова, М. Зажирко, М. Коця, Л. Петровської та інших).

Особливого значення ці питання набувають для вихованців загальноосвітніх шкіл-інтернатів більшість з яких – діти-сироти і діти з проблемних і матеріально незабезпечених сімей, для яких характерними є : дериваційний синдром, ригідність, зниження емпатії, явище „групової залежності”, невпевненість у собі, комплекс неповноцінності, почуття самотності, труднощі у спілкуванні з оточуючими людьми, схильність до нервових зривів, підвищена вразливість, недовіра до дорослих, агресивність, відсутність навичок позаситуативного спілкування, ускладнене спілкування: дефіцитне, дефектне, деструктивне.

У цьому контексті актуальності набуває проблема формування комунікативної компетентності вихованців шкіл-інтернатів, оскільки в інтернатних закладах виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, діти з проблемних і матеріально незабезпечених сімей, які потребують особливої уваги з боку суспільства, для яких характерними є деприваційний синдром, байдужість до навчання, пасивність, труднощі у спілкуванні з оточуючими людьми, поверховість почуттів, схильність до нервових зривів, підвищена вразливість, агресивність, недовіра до дорослих.

Незважаючи на широке висвітлення проблеми в спеціальній літературі, такий її аспект, як формування комунікативної компетентності у молодших школярів шкіл-інтернатів не знайшов теоретичного обґрунтування і практичного втілення.

Актуальність досліджуваної проблеми обумовлена також рядом суперечностей між: значним потенціалом позаурочної діяльності щодо формування комунікативної компетентності молодших школярів шкіл-

інтернатів та його недостатнім використанням в практиці загальноосвітніх шкіл-інтернатів; необхідністю професійної підготовки вихователів шкіл-інтернатів щодо формування комунікативної компетентності молодших школярів у позаурочній діяльності та недостатньою методичною розробленістю цієї проблеми.

Мета статті – розкрити методику впровадження системи виховних годин „Крокуємо до комунікативної компетентності” у позаурочній діяльності шкіл-інтернатів.

Аналіз наукових підходів до інтерпретації сутності комунікативної компетентності дав змогу уточнити сутність феномена „комунікативна компетентність молодшого школяра” як інтегративного особистісного утворення, яке забезпечує встановлення і підтримку контактів з іншими людьми для передачі певної інформації, базуючись на знаннях про етичні норми спілкування та ціннісному ставленні до них.

Структура цього утворення охоплює когнітивно-регулятивний, емоційно-ціннісний та діяльнісно-операційний компоненти.

Реалізація педагогічної умови – змістове і методичне забезпечення формування комунікативної компетентності молодших школярів шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності відбувалася через систему виховних годин „Крокуємо до комунікативної компетентності”.

Провідним засобом реалізації даної педагогічної умови була розроблена нами система виховних годин „Крокуємо до комунікативної компетентності”, основні завдання якої передбачали:

1. Розширення когнітивної сфери молодших школярів шкіл-інтернатів щодо знання правил спілкування та способів їх реалізації.

2. Сприяння адекватному розумінню вихованцями різних ситуацій спілкування.

3. Виховання в учнів молодшого шкільного віку ціннісного ставлення до правил спілкування; орієнтації на діалогічну взаємодію з іншими людьми на засадах взаєморозуміння та емпатії.

4. Формування у молодших школярів шкіл-інтернатів умінь дотримуватися вербальних і невербальних правил спілкування у різних ситуаціях міжособистісної взаємодії; умінь встановлювати і розвивати конструктивні комунікативні контакти з іншими людьми.

Наведемо тематику виховних годин.

1 клас. „Вчимося відрекомендуватися”, „Доброго ранку, доброго дня, доброго вечора”, „Вивчаємо правила спілкування”, „Ви сказали : „Вітаємо”, „Слова прощання”, „Чарівні слова”, „Слова люб’язності”, „Просте слово : „Вибачте”, „Я вмію просити пробачення”, „Будьмо гарними співрозмовниками”.

2 клас. „Правила мовленнєвого етикету”, „Увічлива відмова”, „Секрети спілкування”, „Подорож до країни Ввічливості”, „Слухай уважно, зацікавлено”, „Складання діалогу”, „Усмішка”, „Я вмію слухати інших”, „Людина поміж людей”, „Мені зателефонували”.

3 клас. „Культура мовлення. Навички мовленнєвого етикету”, „Слово веселить, смішить, радує”, „Слово втішає, ображає”, „Чемність і ввічливість”, „Побажання, вітання”, „Людина поміж людей”, „Що таке співпраця”, „Мистецтво робити компліменти”, „Ми вміємо спілкуватися”, „Діалог та його складові”.

4 клас. „Будь гарним співрозмовником”, „Я вмію розуміти іншого”, „Ми можемо розуміти один одного”, „Я вмію домовлятися з людьми”, „Ми вміємо діяти спільно”, „Я вмію бути доброзичливим”, „Я – доброзичливий”. „Толерантність і нетерпимість у спілкуванні”, „Я вмію чути думку іншого”, „Я вчуся вирішувати конфлікти мирним шляхом”.

Зважаючи на сутність комунікативної компетентності, зміст розробленої нами тематики годин спілкування „Крокуємо до комунікативної компетентності”, добирали форми і методи роботи.

Робота проводилася як із усім класом (фронтальна форма роботи), так і з групами молодших школярів, які створювалися на основі гетерогенного принципу. Зазвичай до груп вводили молодших школярів, які належали до

різних рівнів сформованості комунікативної компетентності. Проте не об'єднували в одну групу дітей із середнім і низьким рівнями сформованості комунікативної компетентності, або лише з низьким рівнем сформованості комунікативної компетентності. Це давало змогу активізувати їх до міжособистісної комунікативної взаємодії, випробовувати здобуті теоретичні знання. З молодшими школярами, які належали до низького рівня сформованості комунікативної компетентності, за необхідності проводилися індивідуальні консультації.

Поряд з традиційними бесідами, розповідями, використовували вправи (вироблення вмінь вербальної і невербальної комунікації, відпрацювання вмінь активного слухання, прояву емпатії), рольові ігри (закріплення знань молодших школярів щодо правил спілкування, способів їх прояву), творчі завдання на узгодження спільної діяльності, репрезентації різних видів інформації, інсценізації реальних ситуацій комунікативної взаємодії тощо.

Наведемо уривки деяких виховних годин, які проводилися на формувальному етапі експерименту з метою формування комунікативної компетентності учнів молодшого шкільного віку у позаурочній діяльності.

Оскільки одним із показників сформованості у молодших школярів комунікативної компетентності за когнітивним компонентом визначили знання правил спілкування, цим питанням у змісті занять, починаючи вже з першого класу, надавалась спеціальна увага.

Наприклад, під час проведення заняття за темою “Вчимося відрекомендуватися” молодших школярів ознайомили з прийнятими в етикеті формами знайомства.

Далі вихованці за допомогою вихователя інсценізували ситуації знайомства з різними категоріями людей. Велике значення надавалося оволодінню молодшими школярами правилами мовного етикету.

На початку заняття з цієї тематики зачитували вірш Т. Коломієць „Добре слово.”

Надалі проводилася бесіда „Доброго ранку. Доброго дня. Доброго вечора”, читали дітям казку-загадку „Сини Феї Ввічливості”.

Перед читанням цієї казки дітям було запропоновано послухати казку-загадку і спробувати відгадати, як називають синів Феї Ввічливості.

Для активізації молодших школярів і закріплення знань щодо правил мовного етикету проводилася гра, в ході якої вони мали дати відповіді на запитання Професора Етикету, користуючись позначками пані Указки [3, с. 78–79].

Професор Етикет ставив учням такі запитання:

1. Чи добре вчинив Нехочуйко, не привітавшись зі своїми сусідами?

Поміркуй, хто першим повинен вітатися : молодший зі старшим чи навпаки?

2. Які слова – привітання ти знаєш?

3. Поміркуй, із яким виразом обличчя найкраще вітати одне одного?

Далі учням було запропоновано підказки пані Указки:

– Говорити людям „Доброго ранку, доброго дня чи доброго вечора” означає бажати їм гарного ранку, дня чи вечора. А хіба приємно, коли тебе вітають похнюплено і сердито?

– За правилами етикету молодший за віком першим вітає старшого, хлопчик – дівчинку, а чоловік – жінку.

– Дуже часто чоловіки, вітаючись, тиснуть один одному руку. При цьому першим подає руку старший.

– Нагадаємо: словосполучення „доброго дня (ранку, вечора)” має чарівну силу. Вимовити його зовсім не важко, а якщо при цьому ти ще й посміхнувся, на душі стане легко і приємно!

У рамках опрацювання цієї ж теми молодші школярі відгадували ввічливі загадки, вирішували етикетні задачки [1, с. 88 – 92].

З метою опрацювання форми вітання: „Добрий вечор!”, проводили гру-розминку „Ввічливий годинничок” [3, с. 80].

Вивченню правил мовного етикету було також присвячено заняття „Ви сказали: „Вітаємо!”, яке мало на меті продовжити ознайомлення молодших

школярів зі словами вітання та їх значенням у різних життєвих ситуаціях. Так, учням було запропоновано назвати слова привітання, які вони знають (Діти назвали: „Привіт!”, „Здорово!”, „Як справи?”, „Добрий ранок!”, „Добрий день!”, „Добрий вечор!” тощо). Тоді звертали їхню увагу на те, що слів вітання багато, але застосовувати їх треба в різних ситуаціях. Наприклад, з метою закріплення знань молодших школярів запитували їх: „З яким виразом обличчя потрібно вітатися?”, „Чи можна старшим казати: „Привіт!”, „Бувай!”?”, „Як привітаєшся із знайомим, який йде з іншого боку вулиці?”, „Чи можна вітатися сидячи?”, „Які слова вітання ти знаєш?”, „Хто вітається першим – старший, чи молодший?”.

Ознайомленню вихованців шкіл-інтернатів з правилами спілкування було присвячено заняття „Вивчаємо правила спілкування”. Зазначали, що у людей є розум, вони володіють мовою, користуються правилами спілкування.

На дошці вивішували плакат „Правила спілкування”. Потім кожне правило спілкування пояснювалося й обговорювалося.

Навчання молодших школярів шкіл-інтернатів спілкуванню, розширенню їхніх умінь слухати і чути іншого, вміння бути уважним до самого себе і до оточуючих присвячувалося заняття „Секрети спілкування”.

На початку заняття розповідали, що є люди, які мають природжений талант знаходити спільну мову з ким завгодно, де завгодно, коли завгодно. Але є такі люди, в яких це викликає труднощі. Спілкуванню треба вчитися.

Прикріплювали на дошці плакат „Секрети спілкування”:

1. Називай друга на ім'я, і він звертатиметься до тебе так само.
2. Будь уважним до тих, хто тебе оточує, і люди поважатимуть тебе.
3. Будь ввічливим, і в тебе буде багато друзів.
4. Умій уважно слухати іншого, і ти зможеш дізнатися багато нового.
5. Використовуй ігри, які допоможуть відпрацювати основні навички, без яких неможливо обійтись у спілкуванні.

Відбувалося обговорення секретів спілкування.

Оскільки за результатами констатувального етапу експерименту була виявлена доволі помітна група молодших школярів, які байдуже, а то й негативно ставилися до спілкування, заперечували важливість дотримання в його процесі певних правил, запропонували вихованцям виконати вправу „Малюнок на двох”.

Вправа проводилася у формі парної роботи в два етапи.

На першому етапі парам давалося завдання: намалювати щось на аркуші паперу, тримаючи разом один фломастер і не промовляючи жодного слова.

На другому етапі під час малювання дозволялося розмовляти, обмінюватися думками щодо кращого виконання завдання.

Коли всі пари закінчили роботу, запитували:

– Чи легко було малювати, не розмовляючи? Чому?

– Коли виконувати завдання було легше – на першому етапі чи на другому? Чому?

З метою закріплення секретів спілкування з молодшими школярами було проведено ігри: „Обличчя”, „Маски”, „Жести”, „Дотики”, „Слухаємо тишу”, „Цвітик-семицвітик”[1, с. 42–45].

Наприклад, під час проведення гри „Обличчя”, учням пропонувалося намалювати на аркуші обличчя людини з різними виразами: веселе обличчя, таке, що плаче, похмуре, хитре, здивоване, перелякане тощо. Запитували: „Що виражають ці обличчя?” Розповідали дітям, що вираз обличчя називається мімікою.

У підсумку заняття зазначили, що треба поводитися і виглядати так, щоб оточуючим було комфортно, приємно, спокійно, цікаво біля тебе. Перед тим, як щось казати, треба думати, чи буде це доречно, чи не образить інших людей.

З метою залучення учнів до практичної діяльності у зміст позаурочної виховної роботи вводили колективні творчі справи – метод, що забезпечував активізацію учнів у процесі пошуку розв’язку поставлених перед ними проблем; спряв розвитку гуманних основ взаємовідносин, взаємопідтримки,

самостійності, формуванню критичного мислення й активного, творчого ставлення до самих себе, інших людей, навколишнього середовища.

Впровадження у позаурочну діяльність колективних творчих справ ґрунтувалося на діяльнісному, особистісно орієнтованому та комплексному підходах. Перший з них передбачав включення учнів до різних видів діяльності (пізнавальної, художньої, спортивної тощо), другий – врахування індивідуальних особливостей кожної дитини, надання їй ролі активного суб'єкта виховного процесу, третій – дотримання єдності цілей, завдань, змісту, форм і методів виховної роботи.

Виходячи із змісту і основних цілей, які висувуються при плануванні конкретної творчої справи, їхня тематика і спрямованість були досить різноманітними. Водночас, враховуючи незначний досвід молодших школярів, намагалися зберігати однакову структуру методики їх підготовки і проведення, що передбачало проходження кількох взаємопов'язаних етапів.

На підготовчому етапі визначалася загальна мета роботи, формувалися конкретні завдання, які необхідно було розв'язати в процесі виконання справи; відбулося обговорення з учнями теми справи та основних напрямів роботи над її реалізацією. Зважаючи на вікові особливості учнів початкових класів, допомагали їм визначити, що саме і з якою метою вони будуть робити. Однак ця робота проводилася таким чином, щоб якомога повніше враховувати ініціативу дітей, їхні пропозиції. Для цього ставили навідні запитання, які допомагали молодшим школярам зорієнтуватися з темою справи та основними завданнями, які потребували вирішення. З усієї кількості запропонованих питань обирали те, яке одержало найбільшу кількість виборів.

На другому етапі обиралася рада справи, до якої входив і вихователь, відбувався розподіл доручень. При цьому педагог не виступав „останньою інстанцією”, він лише „підштовхував” дітей до прийняття того чи іншого рішення, яке надходило від них. Тобто, вони ставилися в позицію головних авторів і виконавців колективної творчої справи.

Третій етап. Розробка плану і програми дій, їх уточнення, корекція. Важливою умовою педагогічної ефективності цього етапу виступав колективний характер роботи, забезпечення прояву учнями самостійності, творчості, активності.

Четвертий етап – це практична реалізація розробленого плану і програми. Учні залучалися до практичної діяльності, одержуючи за необхідності підтримку вихователя у вирішенні окремих питань. На цьому етапі всіляко заохочувалася активність вихованців, їхня ініціатива і самостійність у висловленні думок, прояву почуттів, здійсненні конкретних учинків.

П'ятий етап. Підведення підсумків колективної творчої справи, виявлення причин успіхів і невдач, їх аналіз, з'ясування міри задоволення учнями від проведеної роботи і можливих випадків негативної реакції на ті чи інші висловлювання і дії однокласників.

У процесі формувального етапу експерименту були проведені колективно творчі справи за такими темами: „Прикрасимо наше подвір'я”, „Наші сусіди-першокласники”, „Будемо ввічливі”, „Чергові.”

Отже, змістове і методичне забезпечення формування комунікативної компетентності молодших школярів шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності сприяло підвищенню рівнів сформованості їх комунікативної компетентності про що йтиметься у наступному підрозділі.

Таким чином, відповідно до завдань статті розкрито методику впровадження системи виховних годин „Крокуємо до комунікативної компетентності” у позаурочну діяльність шкіл-інтернаів.

Проведене дослідження не вичерпує багатогранності теоретичних і практичних пошуків розв'язання проблеми. Перспективним вважаємо підвищення ефективності післядипломної педагогічної освіти з цієї проблеми.

Література

1. **Година** спілкування 2 клас (Упорід. М. О. Володарська. – Х. : Видавництво „Ранок”, 2011. – 160 с. – (Класний керівник).

2. **Державний стандарт** початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/17911/.

3. **Фесюкова Л. Б.** Виховуємо та навчаємо. Комплексні заняття й ігри для дітей 4–7 років. / Фесюкова Л. Б., Мирошніченко І. В., Панасюк І. С., Яковлева Н. В. – Х. : Веста : ТОВ „Ранок”, 2008. – 208 с.

Tolkachova A. S.

The Methodology of Implementation of the System Educational Classes „Marching to Communicative Competence” into Extracurricular Activities of Boarding Schools

The article describes the methodology of implementation of the educational classes’ system „Marching to communicative competence” for primary boarding school pupils; the methodology of its implementation, forms and methods of primary boarding school pupils’ communicative competence forming in extracurricular activities are described.

Key words: communicative competence, primary pupils, educational classes, extracurricular activities, boarding school.

Відомості про автора

Толкачова Анжеліка Сергіївна – старший викладач кафедри педагогіки Бердянського державного педагогічного університету. Основні наукові інтереси зосереджені навколо теорії та методики виховання.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2013 р.
Прийнято до друку 26.04.2013 р.